

Ганна ТКАЧЕНКО – сучасний український прозаїк, член Національної спілки письменників України (з 2011). Народилася в селі Синявка Менського району на Чернігівщині в простій селянській сім'ї. У Києві здобула вищу технічну освіту, після чого переїхала на Слобожанщину: спочатку в Харків, потім у Красноград. На своєму трудовому шляху багато років віддала державній службі, працюючи секретарем виконкому, керівником апарату, заступником голови райдержадміністрації, начальником відділу соціальних допомог та субсидій. Спілкуючись із великою кількістю людей, збагатилася життєвим досвідом, а з роками усвідомила, чому український народ так багато страждає, не маючи своєї держави, навіть і після Незалежності. Усе це знайшло відгук у її літературній творчості.

На сьогодні в доробку письменниці роман-тетралогія «Гогофа козацьких нащадків», роман про Чорнобильські події «І засурмив третій ангел» (українською і російською мовами), повість «Батькова рука» та ін. Пропонуємо нашим читачам два твори з останньої книги прози Г. Ткаченко «Врятоване життя».

ВРЯТОВАНЕ ЖИТТЯ

Оповідання

Наталка йшла вулицею великого міста і дивилася на перехожих. Раніше могла, задумавшись, не помічати нікого, а цього разу вдивлялася майже в кожне обличчя, намагаючись зрозуміти: хто із них радісний, хто щасливий, чому в декого злість та обурення так і застигли в очах, а в інших навпаки – погляд далекий, хода впевнена, а душа так і співає. Вона навіть обернулася на одного молодого чоловіка, відчувши його стан – він закоханий. Сьогодні вона вперше все це розуміла, бо в неї самої незвичний стан: не такий день, як усі інші. Сьогодні вона мов випала з того часу, який ніколи не спинити. Все намагалася відігнати від себе той вирок, який зачитали їй не в суді, а у світлому кабінеті. Але він знову повертався і набридав, мов спасівська муха. В голову не йшла жодна радісна думка, тому й перебирала те, що саме туди забрело. «Невже можна пройти повз людину, яка страждає, або не пожаліти сироту, нехай і при живих батьках?» – вона ніколи не була жорстокою, але й не дуже жалісливою, а сьогодні – навпаки. «Вік шаленого прогресу, а таких усе більше стає, – чомусь думала про нещасних. – Значить, щось не так у світі сталося», – намагалася знайти тому пояснення. Раніше задивлялася на новенькі магазини та кафе, які, мов гриби, виростали, дивуючись, де люди беруть на те гроші? На

новенькі іномарки, які так і витісняли з дороги наші вітчизняні автомобілі, вірніше, проганяли, як відпрацьований металобрухт, щоб ті не псували їм ні повітря, ні настрій. Звертала увагу на молодих хлопців та дівчат у гарному одязі, які серед сірості та буденності ніби влаштували показ мод. «Мабуть, батьки останнє віддають, аби діти пожили, як слід», – пригадала і свою неньку. Спинулася поглядом на старших за віком, бо їх теж не можна було не помітити – дехто йшов у новому випрасуваному костюмі ще й із помітним животом, а більшість у простому одязі чи навіть у старенькому, трохи зігнувшись. Вони тягли за собою давно потерту сумку на двоколісному візку. «Одні з престижної роботи повертаються, інші з дачі везуть вирощені овочі, – думала про них Наталка. – То й що? Різні люди, різні автомобілі, різна одежа, різні доходи і різне життя», – ніби не сама, а хтось інший повідомляв такий висновок, зводячи все до матеріальних статків. На що вона пригадала батькові слова: «Усе відійде з часом, залишаться лише діти». Але де вони? – шукала їх на вулиці. Не знайшовши, з острахом роззиралася навколо. І все-таки щось не так у світі відбувається. І день не такий, і час немов спинився – хотілося їй осягти все своїм розумом, щоб вирішити: як жити далі.

*Ах, зачем я на свет появился,
Ах, зачем меня мать родила...*

Раптом давно знайома пісня увірвалася в її роздуми, вона шукала очима виконавця, уявляючи ще нестарого чоловіка-п'яницю, який вирішив таким чином трохи підзаробити. Але в переході метро співав обірваний хлопчина, підставляючи перехожим картуза. Їй аж дихати не стало чим від побаченого. Та крім неї, здається, він більше нікого не вразив, усі обходили його, навіть не глянувши. Спинилася лише старенька бабуся.

– Що ж це за люди пішли?! – сказала обурено, шукаючи у своїй потертій сумці гаманця. – На іншій станції побили одного, теж ніхто не спинився. У мої молоді роки такого не було. Сироті останнє віддавали, – поклала йому копійки. – Вибач, більше не можу, самій на хліб не вистачає, – аж приклала руку до серця. – Була б більша пенсія, я б тобі червінця не пожаліла. Ото заробила за життя! – якось сором'язливо поглядала то на підлітка, то на перехожих, яких і це не цікавило. – Сорок п'ять років безперервного стажу! – вона аж підвищила голос, так їй хотілося розказати про своє наболіле. – Щоб вони на таку пенсію жили, яку мені встановили, – бажала невідомо кому, але всім було зрозуміло – лає депутатів та урядовців. – Сироті і тій нічого дати, вже не кажучи про м'ясо та ліки для себе...

Вона вже пішла, а замурзаний хлопчина довго дивився їй услід, потім протер рукавом очі, носа та став далі співати. Підійшла до нього й Наталка, в неї теж не було зайвих грошей, але вона простягла йому ті десять гривень, якими розчулила бабуся. Побачивши їх, хлопчина й насправді заплакав. І тоді почали сипатися до його картуза різні гроші. Він намагався співати, а сльози заважали, він ковтав їх разом зі словами, а сам силкувався виводити свою мелодію, поки люди були добрими.

Довго ще стояло в Наталчиних очах його бліде обличчя, брудний і порваний піджак, видно, що з чужого плеча, куці й зашмарані штанинята, у вухах дзвенів його жалісливий голос та знайома пісня – гімн безпритульного. Може, просто жебракував чи насправді нічого їсти було, але людей усе-таки розчулив. Вона теж інколи буває байдужою, проте лише інколи. Кажуть, байдужість – хвороба нинішнього віку, та вона з цим не згодна. Люди самі можуть поборооти будь-яку недугу, тільки б захотіли. І хоч їй сьогодні важко про це роздумувати, бо й вона не в настрої, все ж не зла на весь білий світ.

Хотілося хоч комусь розповісти про своє наболіле, та не звикла вона ділитися найпотраємнішим із будь-ким. Їй треба добратися додому – в інше місто, невеличке, але рідне. А роз-

каже ввечері чоловікові, коли він повернеться з далекого відрядження. Можливо, й не скаже, вірніше, не все. Між ними не буває секретів, крім цього питання. Вона не може перелічити, як багато пройшла кабінетів, різних процедур, вірила кожному лікареві, поки не почула сьогодні той страшний вирок: «Ви ніколи не матимете дітей». Неначе окропом хлюпнули в обличчя, і не лише лікар, а все суспільство. «Але то правда, – стверджував хтось в її тілі. – Ти безплідна», – так хотілося йому вколоти в саму рану. Вона давно й сама про це здогадувалася, та кожного разу знаходила якусь надію, потім упадала в депресію, потім знову надіялася – так жила вже десять років. Сьогодні найдосвідченіший лікар у її надіях і сумнівах поставив крапку – вона ніколи не стане мамою. Почувши, одразу хотілося втекти від того чоловіка, від тих стін туди, де ніхто не знатиме про її проблеми, не буде застуджувати й не буде жаліти. Втекти туди, де немає знайомих і родичів, які за руку водять своїх діточок і про них тільки й говорять. Утекти від дитячого сміху на вулицях, від нічних сліз у подушку, від дикого бажання притулити до себе маленьке тільце й почути від нього магічне слово «мама». «То помилка. Ми з чоловіком здорові, ми ще матимемо дітей», – вона впевнено доводила своє, бо не могла з тим змиритися. А потім знову відчувала, як її світ валиться під ногами, а майбутнє розбивається об високу скелю.

«Чому я не така, як усі? Інші роблять аборти, вбиваючи дитину ще у своїй утробі, а я не можу мати навіть одну від коханого», – питала, мабуть, у самого Бога, але відповіді не отримала. Втішав інколи чоловік, здогадуючись про її душевні страждання, але з часом усе знову поверталось...

У вихідні та свята їхня квартира ніколи не була порожньою, в ній часто бігали діти різного віку, бо її чоловік із багатодітної родини, а все одно не вистачало там рідної кровинки. Було, дивилася на них і щоразу уявляла, як з ними грається і їхній син чи донька. І знову зринало старе настирливе питання: «Чому так? Чому? Чому?» Наодинці часто тішила себе придуманим – купує своє немовля, пестить, прикладає до грудей і не може надивитися. Навіть здавалося, що дитя є насправді, тільки чомусь вони не разом. Останнім часом уявні картинки все частіше змінювалися іншими – десь маленький хлопчик плаче без мами, а лягаючи спати кожного разу просить: «Мамо, знайди мене». І так шкода його стає, хочеться заспокоїти, бо він страшенно сумує.

Пізніше почала розуміти – це її свідомість звикає до думки, що вона має взяти дитинку-сироту чи позбавлену батьківського піклування, адже в неї немає інших варіантів. Спочатку

вона боялася такої думки, а чимдалі, то все більше раділа, що в неї теж буде дитина. «Не та мати, котра народила, а та, яка виростила», – солодко лягали такі думки на її душу. «Вибери обов'язково найкрасивішого і найрозумнішого», – планувала не раз.

Із тих пір часто снівся сиротинець. Ось вона іде до світлого будинку, піднімається широкими сходами, поспішає добре вибіленими коридорами, а потім заходить у кімнату, заповнену сонячним світлом і дитячим сміхом. Її зустрічають невеличкі хлопчики й дівчатка з криками: «Мама! Мама приїхала!» Тягнуть рученята, якими кожен хоче обняти свою тьотю-маму. І вже через хвилину-дві всі чіпляються на неї, висять, мов іграшки на ялинці. Крім неї, тут є й інші відвідувачі, які час від часу привозять дітям одягу, пряники й цукерки, бажаючи не стільки допомогти малим, скільки задобрити свою гріховну душу. Вона теж роздає дітям свої гостинці й щасливо посміхається, ніби всі ті солодощі розтанули в її душі. Блаженний погляд блукає по сирітських голівках і ненароком у кутку чіпляється за невеличкого хлопчика, який зажурено дивиться на неї. У його погляді немає нічого дитячого. Йому не більше трьох років, але він не вірить у мрію, яка не збудеться, не вірить у справедливість і в те, що світ буває прекрасним. Невже вона прочитала його думки? Мабуть, так, бо дивується і жахається одночасно. А ще відчуває, як тріпотить у худому тільці його ображена душечка. Вдивляється в дивні оченята, які чи плакали щойно, чи й зовсім не просихають. «Він жде свою маму», – шепоче голос, який не так давно повторював їй страшний вирок лікаря. Зустрівшись із тим журливим дитячим поглядом, вона одразу зрозуміла, як багато в ній нерозтраченого тепла і любові, що так необхідні малому. Він тягне до неї брудні рученята, а вона хоче погладити його по голівці...

Та сон скінчився... Наталка довго витирає холодний піт з обличчя, поки не з'являється чітка думка – треба шукати свою дитину, вона насправді є, вона чекає на неї. І це основне, до чого її хтось так уміло підвів. «Невже це мій власний розум?» – дивується вона, відчуваючи щем і ніжність...

З тих пір то статтю з газети підсуне чоловікові, то про фільм розкаже, в якому про сироту йдеться. А сама все перепитує в знайомих та родичів про кинутих дітей, про їхніх батьків та про дитячі будинки. Дізнавшись більше про негативне, зрозуміла, як важко маленькому вирости здоровим, бо там немає домашнього затишку і маминої любові, є ліки і лікарі, але діти весь час хворіють; начебто є що їсти, але вони часто голодні; багато няньок, але сироти не дотримані, а то й биті, вистачає і вихователів, та

мало не кожне дитя має діагноз «педагогічна запущеність». Часто жахалася від почутого й не вірила, а потім довго роздумувала насамоті, бо її чоловік – водій дальніх рейсів.

Коли його не було вдома, вечори ставали дуже довгими, а чекання нестерпним. Щоб себе чимось зайняти, дивилася на вечірнє місто, слухала музику, яка до півночі линула з ресторану неподалік. Лякалася феєрверків, які бахкали зовсім поряд та рвалися в небі. Лаяла про себе тих людей, які, здавалося, щодня марнували життя у веселощах. Помічала й багато підлітків, які кружляли неподалік із пивом та цигарками, «навчаючись» у дорослих, як треба жити. Влітку, коли всі вікна були відкриті, чула багато непристойних слів, то від одних, то від інших, ніби вони змагалися в лихослів'ї, бо для них саме таке життя було «кльовим». Усе частіше зринало питання: хто їх народив і хто їхні батьки тепер? Але в цей час можна жити й не знати своїх сусідів навпроти, не кажучи про інших. Вона мовчки вмикала телевізор, намагаючись знайти хоч на одній програмі гарний фільм, від якого і настрої покращяться, і турботи відійдуть. Та рідко коли щастило, адже й там – у художніх фільмах – усе як і за вікном. Хотілося сховатися від світу, бо він часом лякав. Усе ж вірила, що настане час, коли всі люди будуть любити одне одного, із сердитих та злих перетворяться на добрих і будуть посміхатися. Так хотілося, щоб усе те стало дійсністю, бо непросто було знайти себе в цьому новому часі – незалежності країни. Люди ще не звикли до нього, все йшло, здавалося, само собою – плывло в якусь безвість, а часом неслося в шалений вир.

«Складним став світ, дуже змінився», – повторювала мамині слова. «Нічого, в тому світі є багато хороших людей, навіть серед знайомих, які своїми хорошими справами і будуть змінювати світ до кращого», – пригадувала розмову зі своєю першою вчителькою. І в неї будуть хороші справи – всупереч усьому вона виростить дитину, а ще – реалізується за фахом соціолога. Серед тих роздумів знову чує: «...ах, зачём я на світ появився, ах, зачём меня мать родила...» «І це у двадцять першому віці, серед живих людей», – дивується, ніби вперше про це дізнавшись. Ще в переході метро хотілося крикнути: «Люди! Чому ви такі бездушні!» Тепер шкодувала, що того не зробила. Нехай би її вважали божевільною, але вона нагадала б їм, якими вони стали. Потім знову зринув перед очима маленький хлопчина з журливим поглядом. «Він чекає на свою маму», – цього разу не хтось їй нашіптує, а вона сама повторює ті слова, бо й вона чекає на свого сина.

Та ось пролунав дзвінок у двері – це чоловік повернувся додому. Наталка біжить прочиняти і кидається йому на шию, бо дуже скучила.

– Я вже згоден узяти дитину. Зго-ден! – повідомляє він з порогу. Вона цілує його і плаче на радощах. Здавалося, такими рідними і близькими вони ще ніколи не були.

Невдовзі Наталка вже ходила по владних кабінетах, скрізь домовлялася, бо хоч і велика черга діток на всиновлення, але за просте «дякую» ще ніякі справи не вирішувалися. Та вона звикла до всього, виросла в цьому середовищі, тому й не дивувалася...

У дитбудинку її з чоловіком зустріли без особливих радощів. Без зайвих слів сунули в руки картотеку дітей зі статусом сироти. Спочатку вони вдивлялася в кожну карточку, уважно все перечитували, потім переглядали все швидше й швидше. Перед їхніми очима блимали фотокартки, а поряд із ними позначки – гепатит, СНІД, сліпота, інші каліцтва. Переглянувши вдруге, й зовсім розгубилися. В результаті сама директорка запропонувала їм двох хлопчиків. Один виглядав непогано, а другий... На знімку дитя незрозумілого віку стояло в старому, ще металевому ліжечку з обдертою фарбою. Звернувши увагу на м'які новенькі дивани, на яких вони сиділи, Наталка ледь стрималася від зойку. «На це знайшли кошти, у дітей забрали, а вони нехай у старих ліжечках...», – аж кричала її душа.

– То ви будете з цими хлопчиками знайомитися? – голос директорки вивів її із заціпеніння.

– Так, звичайно, – все ж погодилися, хоч у якусь хвилину просто хотілося втекти звідти.

Побачивши першого, одразу відмітили – він чимось схожий на її чоловіка. Щось питали, говорили, придивлялися, навіть засоромилися, бо – мов на ярмарку «купували» дитину. Але хлопчик розглядав подаровану машинку, зовсім не звертаючи на них уваги. Ще раз заглянувши в його документи, побачили там не один, а навіть два гепатити, після чого дивилися на хлопчика з страхом. Їм шкода було малюка, але брати такого вони точно не збиралися.

Другий був маленький і худий з великою для його тіла головою, великим животом та тонкими ногами. «І цей хворенький», – подумала Наталка, навіть боячись доторкнутися до нього. У його карточці знайшла тільки психічні та нервові розлади, без інших болячок. Тепер із подивом вдивлялася у вузькі, мов щілини, очі, які, здавалося, ніколи повністю не розплющувалися. Оглядала волосся на нечесаній голівці, яке ніби хто повисмикував пучками. Трохи вище скроні помітила великий шрам і перевела погляд до виховательки.

– То мати гасила об нього цигарки, – почула спокійне пояснення.

Боляче здавало в грудях, вона такого навіть не уявляла. Поки розглядала на дитині старенький, залежаний на якомусь складі костюмчик ще радянського пошивку, великий розмірів на два, хлопчик уместився в чоловіка на колінах. Не звертаючи уваги на подаровану машинку, він дивився на нього, здавалося, не кліпаючи заплаканими оченятами. Навіть дорослий чоловік знімав погляд від того пильного погляду. Вони ще нічого не вирішили, а комісія вже читала закони про відповідальність батьків-усиновителів перед державою. Все ж, маючи намір відмовитися, Наталка ще раз узяла в руки його документи. Цього разу в очі кинулася дата народження – 11 грудня. Її неначе вдарив хто в самі груди. Перевішивши подих, знову вдивлялася в написане, бо саме в той день три роки тому вона молилася в монастирі. Поїхала у святі місця з єдиною метою – просити в Бога дитинку. Коли сама не може, то щоб народила його інша жінка. Якраз перед тим відсвяткували її тридцятиліття. Залишилося позаду безробіття і розпач складних років. Власний бізнес уже давав невеликі, але стабільні прибутки. Ще було багато невирішених проблем, але вона нічого не просила в Бога, лише дитинку. «Виходить, що все збулося?!» – підказувала її душа. Тепер, розгубившись, вона стояла мовчки, лише серце гупало в грудях так, що його могли почути навіть за дверима. «Я за ці роки стала на ноги, а як же він їх прожив? – знову спинила свій пильний погляд на дивній дитині, яка боязко тягла рученята, щоб обняти її чоловіка. – Настраждався бідолашний. Чого ж так прикипів до мого Андрія? – промайнуло в її голові. – Мабуть, він когось нагадує, – роздумувала далі. – Але брати чи не брати? Інших дітей ніхто не пропонує. Виходить, ми маємо вибрати тільки з цих двох?» – аж опустили її руки.

– То що? – запитує розгублений чоловік, все ще тримаючи хлопчика на руках. Вона знизала плечима, а тим часом обшарпана, мов рахітна, дитина, здавалося, страшенно хвилювалася. Зрозумівши розпач Наталки, вихователька забрала хлопчика й зібралася нести його назад у групу. Дитинча враз широко розкрило свої налякані оченята, затряслося й істерично закричало, ніби його відправляли на страту. Чоловік винувато опустив голову, а вона аж здригнулася від того крику: «Невже надіялося, що ми його заберемо?». Сергійка, так звали того малого, вже й не чути, а наляканий погляд усе ще перед очима, ніби його забрали від рідного батька та матері. «Як ти могла?.. Своє дитя...» – знову почула знайомий голос зі свого ества. Всередині боролися якісь сили, щось доводили одна одній,

здійнявши лемент, мов баби на ярмарку. А вона, мов суддя, мала розібратися в тому й стукнути молоточком. Щеміла душа від жалю до маленького і до себе одночасно, від чого знову зринуло питання: «За що? За що йому таке і за що мені?» Але минуло якраз три роки. Значить, це він – той, якого вона вимолила в Бога, – підказувала її свідомість. Вона має його прийняти, яким би він не був, хоч це зовсім не нагадувало подарунок Господа. «Так, я згодна, – вона тихо і невпевнено повідомила комусь про своє остаточне рішення. Я стану мамою того дитяти. Стану...» Тільки-но вона показала до кінця, як одразу припинилася нестерпна внутрішня боротьба. І вже цього вечора, лягаючи спати, вона думала про Сергійка, умивала, пестила, співала коліскової і притуляла до себе. «Подивимося, що Бог замислив. Чи в інвалідному візку по землі їздитимемо, чи в небі літатимемо», – розважливо смакував той нашіптувач. А вона, зважаючи на стан дитини, готувала себе до найгіршого.

Тепер усе мало йти за встановленими правилами – зустрічі протягом місяця і підготовка необхідних документів. Вони водили його за ручку територією дитячого будинку, а він часто падав. «У нього слабкі ноженята, бо з ним не гуляли, – виправдовувала Наталка недуги малого. – Та й не говорить нічого у свої три роки, крім окремих складів, бо з ним не займалися», – засуджувала тих людей, які були поряд із малим. І ніяк не могла зрозуміти, яке треба мати серце, щоб зробити з дитини каліку? Винуватила не лише цей непривітний будинок-сиротинець, а й тих батька і матір. «Людина вона чи потвора, коли гасила цигарки об дитячу голову? Мабуть, не першого народила з єдиною метою – отримати допомогу від держави. Таких зараз багато, і жодна не задумується, як житимуть її діти в цьому світі», – повторювала про себе те, що чула серед людей.

– Важко збагнути, що важливіше для дитини – материнське молоко чи контакт із нею? Коли перше ще можна замінити, то друге просто неможливо, – розповідала їй психолог, до якого вона тепер зверталася. – І вже давно доведено, що після вимушеного розлучення з матір'ю дитина переживає період протесту, потім відчаю, а за ним – вимушеного примирення. У цього маленького Сергійка, здається, всі ці періоди змішалися в один, бо він і зараз не може з цим змиритися. Щось подібне переживає кожна така дитина, адже вони кинуті, від них відмовилися батьки. Не зникає воно і в подальшому – лежить на серці каменем протягом усього життя. Звичайна дитина про це не думає, а кинута – ніколи не забуде і не вибачить,

не лише матері, а всьому суспільству, бо і його вина в тому є...

Раніше вона цього не розуміла, тепер – приймала все близько і болісно. Рахувала дні й години, коли поїде до дитини на побачення. Потім знову протилежні думки, мов настирливі мухи, обсідали її голову. Хлопчик, ніби відчуваючи Наталчині вагання, все сильніше чіплявся не тільки за її руку, а й за душу, від чого вселялася впевненість – вони стануть рідними. Він іноді посміхався, і та посмішка щемливим щастям лоскотала її серце. Вже й самій не хотілося їхати від нього. Найтяжчою була хвилина прощання, коли після зустрічі його забирала няня, і він кожного разу істерично кричав, неначе за тими стінами творилося щось неймовірне. Тепер у Наталки було таке відчуття, ніби це вона кинула своє рідне дитя в тому будинку, який за своїм внутрішнім духом більше нагадував в'язницю для маленьких, яких жорстоке життя навіть тут робило ізгоями. Переживав по-своєму і чоловік, бо мале, тільки-но його бачило, одразу прорисалося на руки. Після п'ятої зустрічі вони не витримали й підписали всі необхідні документи.

Невдовзі настала найтривожніша мить – приміщення суду, де вони, за його рішенням, стали мамою і татом; а ще кімната, куди винесли малюка зовсім голого для передачі по акту новим батькам. Наталка одягла його в новий одяг, але хлопчик зовсім не звернув на нього уваги. Здається, все хоче перехопити її погляд і зрозуміти: чи вона надовго забере, чи поверне скоро, як було з ним одного разу. Але не було часу сумувати, сьогодні його фотографують, посміхаються і навіть хрестяться при нових батьках, вважаючи, що він був «важкою дитиною». Наталка з чоловіком ні на що вже не звертають уваги, аби швидше додому. Слухають останні слова, останні настанови, навіть намагаються повірити – сьогодні всі радіють, що їхній Сергійко відтепер житиме в нормальній сім'ї.

Нарешті зачинилися дверцята автомобіля і чоловік натиснув на газ. Машина викотилася з подвір'я сиротинця й поїхала в невідомий для Сергійка простір. Хлопчик крутить голівкою на всі боки, підскакує і намагається щось сказати, адже він уперше знайомиться з цим світом. Наталка й досі не може повірити, що його життя із дня в день проходило в одній і тій же кімнаті, а доквілля пізнавав лише через вікно з ґратами та скляні двері, що вели в коридор. Із дорослих людей йому були знайомі лише вихователька та няня, до яких не тягнув він рук і не шукав у них захисту. Такі роздуми ще крутилися в голові, бо вона також була вражена тим будинком, де замість тепла був холод, а замість піклування – байдужість.

Приїхавши з дитбудинку і тільки-но переступивши поріг квартири, Наталка сказала:

– Ось ми і вдома. Відтепер ми тут будемо жити втрюх.

Стоячи біля порогу, не зробивши й кроку, Сергійко на те навіть не кліпнув очима. Та тільки вона різко нахилилася, щоб погладити його по голівці, як він умить відсахнувся і закричав, ніби його хотіли вдарити. Побачили під ним і мокру калюжу. Хлопчик продовжував закриватися руками й жалібно плакати, бо й за це йому перепадало. Йї руки опустилися, але вона не могла цього показати ні дитині, ні чоловікові. Зібравши всі свої сили, обережно повела його далі.

– Це твоя кімната, – сказала якомога лагідніше. – Твоя, – зробила наголос на цьому слові. – Тут ти будеш спати, гратися, а разом з тим – ростиш.

Дитина дивилася на кімнату, на іграшки, які вже на нього чекали, і знову була не в собі. Оченята бігали, груди не дихали, а хрипіли, бо, по всьому видно було, застуда з нього ніколи не виходила. Наталка знову завмерла, очікуючи повторення незрозумілого істеричного нападу, якого не сталося. Він стояв мов укопаний і довго ворухив губами, поки звідти вирвалося перше слово: «Моя». Вона запросила мити руки, йти на кухню їсти, а він усе ще стояв на тому ж самому місці і шепотів нове слово: моя... моя... моя...

Коли посадили за стіл, і вона хотіла перемішати в Сергійковій мисочці, як їй здалося, трохи гарячу їжу, в нього знову сталася істерика. Він упав зі стільця і став битися головою об підлогу.

– Ти вдома, ти вдома. А я твоя мама, – мало не плакала над ним Наталка. – У тебе завжди буде смачна їжа, – підняла його та знову посадила за стіл. Вона вже знала: не можна насипати багато, щоб дитина не об'їлася, тому після нормальної порції, дала йому лише цукерку. Неважко було зрозуміти, що це його перша цукерка в житті. З'ївши її, він довго облизував кожен пальчик, а облизавши всі, починав заново.

Наталка думала, що хлопчик буде швидко звикати вдома, а він і надалі жахався різкого руху поряд з собою, закривався руками і кричав, навіть не припускаючи, що не будуть бити. Та якщо хтось разом із тим тікав і ховався від чужої людини, хтось заходив до квартири, сидів під столом, десь у кутку, чи стояв за дверима, боячись, що його звідси заберуть. Жахався і вночі, прокидався і кричав, мов переляканий. «Усе від того, що переселився в інший світ, в якому отримує нові стреси – такою великою для нього є різниця цього переходу», – повто-

ривала вона слова психолога, бо чоловік ніяк не міг зрозуміти, що коїться з хлопчиком. А щоб дитина заснула хоч на хвилину, тримала його в ліжку і знову примовляла:

– Ти вдома... Ти вдома... А я – твоя мама.

Десять днів вони не спали. Перемагали страхи, відганяли бабая, яким був заляканий до смерті, намагалися не прислухатися до кроків і не чекати няню, яка битиме за те, що дитина не спить, чи проситься в туалет, а то й таблетку заспокійливу змусить ковтнути, аби не заважав їй уночі. Коли він задрімає на хвилину, Наталка все одно сидить біля його ліжка та жене від себе ту настирливу думку: «Для чого воно тобі?» Така думка несміло виглядала здалеку і невідомо куди дівалася, але у хвилини крайнього відчаю з'являлася знову, щоб до болю гризти її душу. Часом не знаходив місця в цій раніше затишній квартирі і батько. Це був час великого випробування для них і для дитини також. Вони повинні були пройти через це, щоб стати рідними.

Удень хлопчик часто усамітнювався, ставав зовсім відсутнім і, стоячи чи сидячи, заколихував себе. Міг навіть ударитись головою об стіну, не відчуваючи болю. А вона знову бігла до психолога, бо губилася, не знаючи, що їй робити далі. «Це проблема кинутих дітей, так маленький організм намагається сам себе заспокоїти, не отримуючи материнської ласки», – чула у відповідь. Не раз просила в Господа сили, щоб відігнати розгубленість та подолати нову недугу, бо вона має виростити здорового сина.

Трирічна дитина, хоч і звикала потроху до нового життя, до теплих відносин, усе ж не дорослішала, навіть ставала ще меншою, поки й зовсім не почала нагадувати немовля, ніби йому й рік не виповнився. Сергійко просив його сповивати, смоктав соску, хотів, щоб його гойдали на руках і співали колискової: чи пригадував щось із минулого, чи від того, що цього не було в його дитинстві. Але ще й зараз, проснувшись у мокрій постелі, ховався в кутку і тремтів, чекаючи покарання. Тільки-но почує чиїсь кроки, так і закрийється руками, заплаче, ніяк не може повірити, що тут його ніколи не битимуть.

Намагався щось сказати, а в нього не виходило, він тупав ногами, сердився і на всю квартиру вигукував окремі склади, нагадуючи більше маленьку первісну людину. А в неї – знову розпач, вона знову відмовляє знайомим і родичам, які не вперше просяться подивитися на прийомну дитину. І коли він став повторювати слова – радості не було меж. Після того полетіли з його вуст слова за словом, речення за реченням. А через два місяці, дивуючи всіх, під новорічною ялинкою, Сергійко вже розказував віршик. Засоромившись, він ховався на

батькових колінах, тулився до його колючої щоки і задоволено поглядав на інших своїми невеличкими, мов вуглинки, очима. А потім біг до мами, ніби вихваляючись: «Дивіться, у мене теж є тато і мама». Він ще ховав на ніч під подушку свої речі, але вже стрибав під ялинкою зі своїми двоюрідними сестрами та братами, навчаючись бути щасливим.

Так вона відкривала йому світ, а він їй себе. Часто вранці він довго вдивлявся в її обличчя. Ні, він не забував його за ніч, хоч і спати почав міцніше. Він її вивчав чи хотів надивитися, бо, здавалося, вже почав розуміти, що таке мама. І лише після того розкривав рота, щоб говорити до вечора. Вона часто записувала його слова для сімейної історії. Всім запам'яталося найперше речення: «Ми вдома». Він і питав, дивуючись, і стверджував, посміхаючись, і просто так говорив, відчуваючи в тому велику насолоду. «Ми вдома?» – заглядало дитя мамі в очі, намагаючись розпізнати, чи правду вона каже. «Ми вдома», – посміхалося та махало ручками. Що він розумів під цими словами, не було відомо. Можливо, далеке домашнє тепло, якщо таке було в нього, чи пригадував бабусю, яка іноді провідувала його в дитбудинку та обіцяла забрати додому, а то й просто – єдине бажання багатьох дітей сиротинця, про яке вони завжди згадували плачучи: «Хочу додому». Поволі ті спогади відходили в минуле, а він все ще перепитував: «Ми вдома?» Пограється з іграшками і знову питає: «Ми вдома?» Повернеться з прогулянки і знову за своє: «Ми вдома?» Кожного разу, отримавши мамину відповідь, дитя полегшено зітхало. А вона раділа та готувалася до нового, відчуваючи, як багато ще попереду, серед чого будуть не тільки хороші хвилини.

Ніби й почали розуміти одне одного, та все ж інколи Сергійко ставав грубим. Розуміючи, що погано робить, вибачався, а потім знову грубив. На вулиці брав камінь і кидав у неї, в людей, навіть вночі махав руками, продовжуючи битися вві сні. Підсвідомо чекав агресії чи покарання, яке не наставало. А вона все відшукувала пояснення, поки не здогадалась і без психолога – це теж реакція на те, що згадується мимоволі, адже такі діти найбільше бояться, що їх знову залишать у дитбудинку. Все має витіснитися власними добрими вчинками, яких він ще не знав. І вона його навчала, а потім хвалила, називаючи хорошим, веселим, розумним, ласкавим, тільки б наситився її любов'ю. Коли з нього виїшла вся негативна енергія, що накопичилася за довгі для дитини три роки, він щодня змінювався, поки не перетворився у веселого і доброго мазунчика.

– Мамочко, давай обіймемося, – підходив до неї і вже простягав рученята. – Мамочко, давай ще, – він уже не міг без її любові, а вона без його.

Збираючись на вулицю, завжди казав:

– Бувай, моє ліжечко! Бувай, моя подушечко! Я недовго, я скоро повернуся. – Він робив це з такою щирістю і любов'ю, від чого в Наталки аж дух перехоплювало. Вона точно знала, що жодна дитина його віку не цінує те, що має, так, як він. А наступного дня знову чути: «Бувай, моє ліжечко. Бувай, моя подушечко!..»

Вона ніколи не приховувала від нього, що є мати, яка його народила, аби не сталося потім ще одного великого стресу, від чого руйнувалися не тільки стосунки, а й життя. А він просив її, щоб саме вона знову народила його, бо він хоче мати одну маму – її. Пригадавши, було, свою бабусю, яку, мабуть, щодня виглядав раніше, міг сказати:

– Вона мене загубила. Правда? – На мить закліпає оченятами, а потім знову питає: – А вона мене не забере, якщо знайде? – Сам напружитися, мов боїться почути ствердну відповідь...

Це був час їхніх запитань і відповідей. Їм ще не раз доводилося повертатися до них, тільки б вселити в його душу впевненість – він ніколи не повернеться в минуле. Але це він, а сама Наталка подумки часто туди поверталася і мало не плакала – для чого дитині такі страждання? Ще не жив, а вже без вини винний... Голубила його, пригортала і боялася подумати, що може з'явитися рідна мати і забрати в неї таке щастя. Сергійко наче думки її читав. «Мама мене не кинула, вона в аварію потрапила», – чи сам таке вигадав, чи від когось чув. Адже жодна покинута дитина, в якому б віці вона не була, намагалася виправдати свою матір, бо то була рідна кров. Та їхні зв'язки були вже міцніші за рідну кров. Він відчував її стан і настрій. Ще й на обличчі нічого не видно, а він уже питає: «Ти захворіла?» Або, поглянувши пильно, аж скрипить губенята: «Мамусю, ти плакала?» Неначе і йому ставало боляче від того. Тепер Наталка лише іноді пригадувала ту «важку дитину», як про нього говорили в дитбудинку:

– Для чого вам такий? Він же вредний, бреше на кожному кроці, – натякала няня наодинці, коли малий і говорити ще не вмів. – А коли виросте, то обікраде, – лякала невідомо для чого. – Заплатить гроші та візьміть нормально, – раділа ніби від щирого серця.

Тепер Наталка навіть не уявляла собі іншого. До них приходили гості, він грався з дітьми, любив ходити в дитячий садочок, точнісінько як інші діти перебирав їжею, випереджав її, щоб першим зустріти батька з роботи. Любив

їздити з ним у великому автомобілі, обіцяв теж бути водієм, коли виросте. Головне – завжди дуже пишався, що в нього є тато і мама.

Наталка вже ніколи не згадувала те страшне пережите минуле, ніби його й не було. Вона точно знала – їй могли позаздрити багато мам, адже він без її дозволу нічого не робив. Тільки й чути у квартирі: «Мамусю, а можна погратися у твоїй кімнаті? А можна я вклучу комп'ютер і подивлюся мультфільм? А можна піти погуляти? А можна я татові подзвоню? А можна... А можна...» Якби його побачила зараз вихователька або няня з того сиротинця, мабуть би, вдруге перехрестилася, не повіривши, що такими можуть стати їхні вихованці. І тільки батько, на колінах у якого завжди любив сидіти Сергійко, відмітив: «Просто сталося чудо! Чудо від нашого тепла і любові. Солдат виросте, а ти думала, що каліку возитимеш усе життя». Він теж пишався сином і своєю повноцінною сім'єю, де знову зринула любов із новою силою. В такі хвилини навіть мовчав її старий знайомий-нашіптувальник, бо тепер йому нічого було сказати.

Так і виріс їхній хлопчик, перетворившись на парубка-красеня. Догнавши зростом батька, був ще красивіший від нього – точнісінько такий темний чуб, широкі брови над вузькуватими очима, гоструватий ніс, навіть розмір взуття в них був однаковий. Але погляд не звичайний, а швидкий і щасливий, як у матері. Він пишався своїми батьками, давно вже забувши, що не рідний їм. Ось мине ще два місяці – і закінчить школу. Але й тепер може підійти й сказати їй ні з того ні з сього: «Мамусю, давай обіймемося». Трохи пізніше знову: «Мамусю, давай ще раз». Або й таке: збираючись із дому, заскочить у свою кімнату та пригадає старе: «Бувай, моє ліжечко! Бувай, моя подушечко!» Засміється ніби сам із себе, а Наталка зітре сльозу, бо серце щастям так і обилеться.

– А чому дитбудинківські діти потрапляють до в'язниць? – спитав якось. Він, як завжди, розраховував на чесну відповідь, а вона цього разу розгубилася. – Тільки не скажи, як інші, що то гени спрацьовують, – додав та пильно поглянув на неї.

– Які гени? – ніби електричним струмом її вдарило. – Все від неправильного виховання. Там діти весь час знаходяться в закритому середовищі, відстають у своєму розвитку від однолітків, які виховуються у звичайних сім'ях. А потрапивши в зовнішній світ, не можуть пристосуватися, бо їх не приготували до того.

– Ти ніби читаєш із якогось підручника, – сказав обурено.

Наталка вже давно відчувала – він усе частіше став думати про минуле. Вона про нього теж

думала. Довго думала, намагаючись розібратися в тій складній проблемі не однієї людини, не одного дитячого будинку чи в'язниці, а всього суспільства в цілому. І, здається, все зрозуміла. Могла пояснити будь-кому, тільки не своєму Сергію. Її руки тремтіли, серце гупотіло, а розум стверджував безжальну правду: маючи зранену душу, вихована в жорстокості дитина весь час намагатиметься довести, що вона сильніша. А ще відплатить суспільству за свою зламану долю. Тому й буде бити, цупити, навіть убивати, адже вона не серед них, а викинута з того суспільства. Тож і невелика біда, якщо й потрапить за ґрати. Там не потрібно думати, що їсти і де жити. Хоч і не мед, але на всьому готовому, як і в дитбудинку. Та й «дитяча дідівщина» – не щось нове, тобто знову у своєму світі. Дуже жорсткому, проте своєму. «Але казати йому таке чи не казати? – ніяк не могла вирішити. – Не можу, язик не повертається», – боялася зробити йому ще болючіше. Мабуть, наслухався про соціальних сиріт від когось – снувалися думки в здогадках. І не дивно, бо кожен сирота хоче знати про долю іншого. Хоча, який він сирота... Вона все зробила, щоб він забув про те страшне для дитячої душі минуле.

– Скажи що-небудь. У тебе завжди на все була готова відповідь, – його слова були колючими. – А зараз? – він знову дивився їй в очі, а вона не знала, куди свої подіти, ніби в чомусь винна.

– У сиротинці доль багато, одна одної не краща. То для чого тобі, сину, всі на себе приміряти? – простягла до нього руки.

Сергій відвернувся від неї. Йому здавалося, що вони вперше одне одного не розуміють. Наталка важко зітхнула й мовчки схопилася за серце, бо його перехідний період так просто не давався. Їй не хотілося бути суддею, щоб розкривати всі хитросплетіння взаємин у тому закритому від світу дитячому будинку. Нагадувати про жорстокість, приховану за всім показним, натякати на страшну «дитячу дідівщину», з якою часом і керівництво впоратися не може, на приховування внутрішніх злочинів і підгодування стукачів. Станься тоді по-іншому, він би про все це дізнався, а потім і сам так би робив. Але слава Богу, що доля над ним змилостивилася. Все це він розуміє. І вона про це не буде говорити, як і про те, що мало кому пощастило потрапити в сім'ю, інші там і росли. Якось росли... А кожна дитина – це великий внутрішній світ хвилювань, стресів, жахів і образи на весь білий світ.

– Мамо, в них крадуть їжу й одягу, змушують жебракувати в місті й приносити гроші. А дівчат – заробляти тілом, і теж план доводять.

Усі мусять слухатися, бо дуже б'ють... – після недовгої паузи аж виходив із себе.

– Мені все відомо, а чого не знаю – здогадуюсь, тільки ж то лише частина правди, – не зводила з нього очей. – Для чого воно тобі? У тебе зовсім інше життя, – намагалася обняти, аби вивести його з тих роздумів. – Підеш далі вчитися, одружишся...

А сама знову подумала про сиротинець. «Сину, сину... А спонсори-благодійники, а дядьки-вимагальники, а охоронці і кришувальники... Що вони роблять – те й діти, дивлячись на них. Усі ті злочинства простій людині осягти важко, а тобі таке ще зовсім не під силу. І слава Богу, що ти цього не пізнав на собі. Досить того, що був увесь у синцях, пахнув не молоком і кашею, а якоюсь пластмасою, мав кілька діагностів, які вказували на те, що ти неповноцінний. Добре, коли ще не потрапив до рук педофілів, які безкарно там задовольняють свою хвору психіку».

– Я обов'язково візьму дитину з дитбудинку. Кинуту, щоб урятувати хоч одну, як і ти колись, – вона бачила його вологі очі й стиснуті кулаки.

– Тебе хтось образив? – спитала по хвилі. – «Добродіїв» у нас вистачає, їх не проси – вони самі говоритимуть. Але недовго, коли не будеш на них звертати уваги. Ти ж у мене розумний, вихований і готовий до дорослого життя. Нехай ще в них така дитина виросте, – вона знову відчувала ту його рану, яка, здавалося, давно мала загоїтися. – Я навчила тебе любити, самостійно вирішувати свої проблеми. А це – основа основ як жити серед людей.

Важко було передбачити, чим закінчиться їхня розмова, але її перервав дзвінок у двері. Коли він відчинив і мовчки спинився на порозі, Наталка крикнула з кімнати:

– Сергійку, хто там?

– Це до мене. Я зараз прийду, – відповів спокійно.

«Мабуть, однокласники прийшли, вони останнім часом все частіше гуртуються. Відчують, що скоро розійдуться їхні дороги», – заспокоїла себе здогадом.

Та роздуми про їхнє життя, про колись пережите сколихнули серце. Здалося, що спинилися на мить їхні справи, значить, щось важливе вони повинні вирішити. А може, щось важливе відбувається?.. Так, це передчуття. Її інтуїція ще ніколи не підводила. Воно вже вчора щось заходилося, щось збурювало душу, а сталося, бач, сьогодні. Може, що накоїв? Може, справді, гени прокинулися! Спаси Господи. Такого не може статися, таке не повинно статися, вона на це поклала все своє життя. Але не марно, вона пізнала щастя, велике щастя! Виявляється, за

ним далеко й ходити не треба, воно завжди поряд. Ліпила із сина гідну людину, даючи йому можливість в іграх розкрити себе. Милувалася ним, і мов крила виростали. Знала кожен подив і кожен погляд, адже вони разом раділи і разом плакали. Були чимось одним цілим, здавалося, й не дихали один без одного. Навіть думки не було, що аж занадто пестить його, хоч у житті по-різному буває. А йому треба знайти себе серед цього світу за будь-яких обставин.

Сергія не було якихось десять хвилин, а вона вже тремтіла. Через півгодини ладна була бігти за ним на вулицю, відчуваючи недобре. Коли він через годину відчинив двері і знову став на порозі, просто розплакався. Від його завжди бадьорого духу і веселих грайливих очей не лишилося й сліду. Тремтить увесь і слова вимовити не може.

– Що сталося? – ледь прошепотіла вона.

– Я хотів її вбити, – повільно проказав побілілими губами.

– Матір?.. – тільки тепер вона враз про все здогадалася, бо вже давно сусіди бачили біля будинку чужу жінку, яка все дивилася на вікна їхньої квартири. – За що? – шепотіли з переляку її уста, від чого й сама знітилася.

– За все те, що я пережив, – він обняв Наталку, і вони довго плакали.

– Ти її прости? – протерла вона очі та звела на нього.

– Так. І тільки тому, що в мене є ти – моя найрідніша на світі мама.

– Тебе засудили б і кинули до в'язниці, – схрестила на грудях руки, не вірячи, що та в'язниця все-таки над ним чатувала.

– Я тоді про це не думав, – тільки тепер він налякався. – Давай обіймемося, – цокотіли його зуби, ніби від сильного холоду. – Давай ще раз... – пригортав до себе Наталчину трохи посивілу голову, намагаючись знову отримати зцілююче тепло та захвати лице на маминому плечі.

– Якби була робота та зарплата, вона не скотилася б до того стану, – все ж хотілося її виправдати. – Не було поряд такого татка, як у нас, то й зламалася від безвиході, – намагалася навести найважливіші докази. – Не штовхай її знову туди, – ледве видавила вона із своїх грудей. – Нехай будуть дві мами, аби тільки ти нас любив, – погоджувалася Наталка заради благополуччя своєї дитини...

А невдовзі, будучи в тому самому великому місті, у знайомому переході до метро, вона знову почула:

*Ах, зачем я на свет появился,
Ах, зачем меня мать родила...*

Намагалася побачити пропащого алкоголіка, а побачила обірваного хлопчину в старому, великому розмірів на два, піджаку та куцях штаненятах, на якого, як і колись, у її минулому й точно в такій ситуації, майже ніхто не звертав уваги. В неї і тепер не було зайвих грошей, але вона подала йому десять гривень. Підліток, здається, заплакав, а люди... знову байдуже ковзали по ньому поглядом.

– Як звати тебе? – спитала Наталка.

– Сергійко... – шмигнув носом безпритульний.

«Невже це знову наша дитина? – завмерла вона. – Звичайно, наша, син буде радий. Не кричати ж мені: Люди! Чому ви такі бездушні? Вони все одно не почують. Бач, п'ятнадцять років минуло, та так нічого й не змінилося. Знову женуться за грошима, за портфелями, за розвагами, тільки все це відійде з роками, а врятована дитина виросте, – спокійно стверджувала для себе. Враз пригадала свого дорослого сина малим: «Мамусю, давай обіймемося! Мамусю, давай знову!» І так тепло стало їй у цьому напівтемному підземному переході...

Грудень, 2012